

Marnix van Sint Aldegonde

<https://hdl.handle.net/1874/235386>

mm 12352

E. qu. 611 ³⁷ I

Marrise van St. Allegonde

gec.

PROF. J. J. VAN OOSTERZEE.

MARNIX VAN SINT ALDEGONDE.

BIBLIOTHEEK
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

MARNIX VAN SINT ALDEGONDE.

“Zwaai Neêrland, uwen roem voor helden van uw grond!
Laat uwer braven naam vermelden in het rond.
De vreemding sta verbaasd, zoo hij uw glorie ziet;
Maar, wien gij roemt of eert, vergeet uw MARNIX niet!”

De vriend der vaderlandsche geschiedenis, die na korter of langer tijd weder eens Geeraardt Brandt's Historie der Reformatie hier te lande in handen neemt, en aan de hand van dezen uitnemenden gids zich in het roemrijkst tijdperk van ons heerlijk voorleden verdiept, staat gewis met eerbied mede bij de beeldtenis stil, waaronder de waarheidlievende Auteur het zinrijk Bijchrift geplaatst heeft:

Hier zien wij Marnix nog, dien Brussel bracht in 't leven:
Den schrandren Edelman, die 't Paapendom deed beven;
Den Tolk der bijbeltaal, op maat, en zonder maat,
Den Predikant voor 't hof, den Raadsman van den staat.

Inderdaad, dat Quatrain van onzen Historiograaf, in zoo eigenaardigen lapidair-stijl gezet, het kon — des verkiezende met verzachting eener enkele, meer hardklinkende, dan kwalijk gemeente uitdrukking — in gulden letteren op het standbeeld gebeiteld worden, dat toch wel éénmaal op Zeeuwschen bodem zal rijzen ter eere van den man, dien men met het volste recht de ziel van den opstand onzer vaderen tegen Spanje genoemd heeft.¹ Maar, in afwachting daarvan, mag datzelfde Bijchrift

¹ Het bovenstaande was geschreven, eer nog iets bekend was van de verrassende hulde, in Sept. '72 door een uitgelezen tal van Antwerpenaren “aan hunnen grooten Burgemeester” gebracht. Indien de Auteur der hier volgende bladzijden het niettemin onveranderd laat staan, het is in de hoop en verwachting, dat dit treffend huldebetoon een later, meer Nationaal, niet overbodig maken, maar veeleer uitlokken en bespoedigen zal.

niet reeds nu ten leiddraad onzer gedachten verstrekken, waar wij het wagen "in Memoriam" van de schoonste bladzijden onzer volkshistorie een woord van eerbiedige hulde bij den naam van

PHILIP VAN MARNIX, HEER VAN SINT ALDEGONDE

te schrijven?

Ja, waarlijk, werwaarts ook ons oog in de tweede helft der zestiende eeuw zich in de zeventien Provinciën richt, telkens ontvangen wij nieuwe aanleiding om het met den dichter te zeggen: "Hier zien wij Marnix nog". Zijn persoon vertoont zich na 1561 slechts op enkele punten, maar zijn geest, zijn woord, zijn invloed, wij ontwaren die overal, en zelfs waar hij als balling in den vreemde vertoeft, of als afgezant zijne stem aan vreemde hoven verheft, laat zich de machtige werking dezer uitstekende persoonlijkheid voelen. De Spaansche minister Olivarez schreef in de zeventiende eeuw: "er zijn geen menschen, of ik ze al zoek, ik vind ze niet"; had hij eene eeuw vroeger geleefd, en den Heer van West-souburg gekend, hij had alzoo niet behoeven te spreken. Marnix toch was niet slechts iets, betrekkelijk Veel, maar wel waarlijk iemand, een Man uit één stuk, een Karakter, de schoonste periode van den schoonen heldentijd waardig. Niet enkel door wat hij deed; maar in de eerste plaats door wat hij wezenlijk was, heeft hij zich onbetwistbare aanspraak verworven beide op de bewondering en de liefde van tijdgenoot en nakomelingschap. Hier was, voorwaar, geen "vriend van ijdelheid en rook", gelijk men niet ten onrechte den ongelukkigen Egmont genoemd heeft. Hier treedt een man voor ons oog in den hoogsten zin van het woord; een kolossale figuur, die, waar zij verschijnt, reeds daardoor menig andere als in de schaduw terugdringt; eene van die persoonlijke en zedelijke machten in één woord, waarmede vriend en vijand rekenen moet, omdat zij zich nu eenmaal niet wegcijferen, noch van de hand zetten laten.

"Hierzien wij Marnix nog, dien Brussel braght in 't leven".— Ducht niet, dat wij u zullen vervelen met eene dorre biographische schets, beginnende met dat huis op den hoek van de "Place du Musée" in België's hoofdstad, waar het eerste daglicht begroet werd, en eindigend met de nederige woning te Leiden, waar zestig jaren later het grijzend hoofd het laatst over het gewijde blad werd gebogen. Wat zou zulk een verhaal anders kunnen zijn, dan eene matte kopie van wat reeds zoo dikwijls in allerlei vorm is geschreven en nageschreven! Wat anders ook, dan een méer dan zestigvoudig bewijs voor de waarheid van dat aandoenlijk: "Repos ailleurs", waarin voor het oog zelfs van den oppervlakkigen beschouwer geheel dit leven zich zamentrekt! De zinrijke symbolische voorstelling dezer leus op den zegelring van hem, die haar koos — het scheepken op onstuimige baren, door een gruwzaam monster bedreigd, maar naar veilige haven gericht, en door het licht van Boven beschenen — zij vertoont ons te

gelijk de schaduw en de lichtzijde van dat leven, waarvan "moeite en verdriet" in menig opzicht "het uitnemendste was". Toch mag het niet onopgemerkt blijven, dat de wieg des grooten mans in Zuid-Nederland stond, gelijk zijn graf zich in Noord-Nederland opende, omdat de levenscirkel, tusschen dat aanvangs- en sluitpunt getrokken, een harmonisch geheel vormt, waarvan het waarachtig heil, niet der zeven slechts, maar der zeventien Provinciën het einddoel, als 't ware het onbewegelijk middelpunt was.

"Hier zien wij Marnix nog, dien Brussel braght in 't leven:
"Den schrandren Edelman —

"Edelman", zal het tháns nog noodig zijn, eene aanspraak op dien titel in den letterlijken zin des woords te bewijzen, die door Marnix zelve tegen laaghartige miskenning op zoo afdoende wijze gehandhaafd is, maar tevens binnen de grenzen zijner juiste waarde terug geleid? Bij de stukken kon hij bewijzen, dat hij, beide van vaders- en moederszijde "de zoon was van oude en waarachtige edellieden, die zonder blaam aan hun vorst en volk belangrijke diensten bewezen", maar wat mocht ook dit in zijne en onze schatting beduiden, had hij niet bovenal mogen bogen op dien "Adel in Rang en Hart", die niet uitsluitend of voornamelijk door wapenschild of perkament wordt bepaald? Neen, waarlijk, hij had zichzelf niet, om zijn eigen woord te gebruiken, onder die menschen te rekenen, "die, omdat hunne voorouders eenige dappere daad hadden verricht, zichzelf in staat rekenen een geheel land te besturen, terwijl zij van hunne jeugd af aan niets anders geleerd hebben, dan, even als weerhanen, met het hoofd zoowel als met de hielen te dansen en te draaien." Niet schijnen, maar zijn was in het oog van Marnix het ware: niet slechts "edelman", maar "schrandere edelman", dat hebt gij wél gezegd, Mr. Geeraardt, en wij herhalen het met u, om het even of wij op den rijkdom der intellektuele gaven het oog slaan, dezen uitgelezene toebedeeld, of wel op de uitnemende wijze, waarop hij die gave besteedde. Van Göthe heeft iemand ergens gezegd, dat er wel tien menschen in dezen éénen mensch staken; maar zou het aantal wel zooveel lager te stellen zijn, indien wij elke zijde dézer persoonlijkheid voor een afzonderlijk individu lieten gelden? Een afzonderlijke plaats dan, bid ik u, voor den Auteur, die niet slechts onder de sieraden, maar onder de grondvesters en herstellere van de letterkunde zijns lands met eere vooraan staat; eene plaats voor den grondigen Taalkenner, wien het, zonder iemands wederspraak, nagegeven kon worden, "dat hij onder de meest verschillende en gewichtige bezigheden, altijd letterblokte in iets te schrijven of uit te leggen"; eene plaats voor den Redenaar, die, waar hij in raad- en staatszaal zich van zijnen zetel verheft om voor de hem dierbaarste belangen te pleiten, u meer dan eenmaal aan de meest achtbare gestalten uit de klassieke oudheid doet denken; eene plaats, om niet meer

te zeggen, voor den Dichter, die op zijne beurt de Tyrteus wordt van den kring, waarin hij pas als de Agamemnon mocht gelden; zanger immers ook, naar de hoogste waarschijnlijkheid, van dat wiegeliëd onzer herboren vrijheid, het onvergetelijk Wilhelmus van Nassouwen, dat men, voorwaar, niet geëerd, maar verlaagd heeft, door daaraan in later tijd den naam van "de Marseillaise der nederlandsche geuzen" te geven. Neen, voorwaar, hier klinkt een andere toon, een andere geest dan in den onstuimigen wapenzang der fransche revolutie ons tegen; hier geen rauwe oproerkreet alleen, maar Vrijheidsliefde, vaderlandsche Oranjezucht, en onbewegelijk Gods-betrouwen, als in één liefelijken drieklank onafscheidelijk zamengesmolten. Hij wist wel, wat hij deed, "de schrandere edelman", die zijn volk dit lied op de lippen legde, als den Psalm der bevrijding, waarmede Oranje door zoo menige bres zijnen intocht hield; of liever, hij wist, althans hij bedacht en overleide het niet, waar hij als bij intuïtie verstond, wát toon in tal van harten den diepsten weerklink zou wekken; een dichterlijke schepping als deze wordt niet gemaakt, maar geboren; doch welk een geest, bovenal welk een hart moet het zijn, waaruit zij, als in de mythologie Minerva uit Jupiters hoofd, in stilte gegroeid, op eenmaal volwassen te voorschijn treedt! Doch waar zou ook het einde te vinden zijn, indien wij slechts het voornaamste overzien en optellen wilden van al, wat de talrijke geschriften van dezen "schranderen edelman" op zoo menig gebied van kennis en wetenschap merkwaardigs en lezenswaardigs bevatten? Genoeg, dat het oordeel, twintig jaren na zijn dood, door een man als Heinsius over zijnen letterarbeid geveld, nog telkens bij vernieuwing gestaafd wordt, zoo vaak een nieuw deel van zijne te lang verwaarloosde nalatenschap in onzen tijd uit het stof der vergetelheid wordt aan het daglicht gebracht. "Hij had, behalve eene nauwkeurige kennis van alle talen en eene onmetelijke geleerdheid, eene wonderlijke helderheid in het schrijven, eene bijzondere gevatheid in het wederleggen van zijne tegenstanders, en eene gansch buitengewone scherpzinnigheid".

Zooveel schrandereid kan zoowel zegenrijk als verschrikkelijk werken, al naar gelang van het einddoel, waarop hare kracht wordt gericht. Wat het wit was, waarop de gescherpte pijlen van dézen grooten geest bij voorkeur gericht waren? De herinnering, dat het deze edelman was, "die", om in de kloekhartige taal van vroeger te spreken, "t Paapendom deed beven", geeft het onbetwifelbaar antwoord; een antwoord, dat te gelijk op eene nieuwe, hoogst belangrijke zijde van Marnix' persoon en werkzaamheid onze aandacht richt, en nieuwe lofspraken uitlokt, al durven wij ook wat in déze zijde van zijnen strijd zich menscheliks en zondigs vertoont in geen deele voor onze verantwoording nemen. Maar hier, om billijk te oordeelen, mag allermint al het afgrijselijke van den tijd voorbij gezien worden, waarin wij dezen kampvechter voor de vrijheid des gewetens in het strijdperk zien treden tegen zooveel, dat hij op zijn standpunt niet anders dan als duldelooze vertrapping der rechten van

den mensch en den christen, neen, als heiligschennende aanranding der eer van God moest beschouwen. Het was de tijd van — dat alles, wat Spanje's gruwelbewind met den vloek van dat geslacht en zoovele latere geslachten beladen heeft; de tijd, niet van het rustig Débat, maar van het kloekhartig Protest; van den altijd hooger stijgenden noodkreet; van den rusteloozen strijd op leven en dood om wat dierbaarder dan het leven geacht werd; van wraak over zooveel onschuldig bloed, waarvan de stem sinds jaren opging tot God, en tallooze harten — en wat hart meer dan dit — met onbeschrijfelijke ontzetting vervulde. Wie wraakt het, als hij in zulk een tijd den moedigen kampvechter voor het heilig recht der Hervorming op het gegeven teeken naar het zwaard des Geestes ziet grijpen; neen, hem, gelijk weleer zijn Heiland en Heer, den geesel van touwkens in den verontreinigten tempel ziet zwaaien, om het gespuis uit de poort te verdrijven? Ontkennen laat het zich niet, de trouwe Jonathan van den eersten Willem is ook de onverbiddelijke Juvenalis voor Rome geweest, maar wat volkomen verklaard worden kan, het laat zich ook spoedig vergeven. Dit althans zal niemand beweren, dat Marnix zich ongeroepen of onbevoegd in den grooten strijd der geesten gemengd heeft; dit allerminst, dat hij den strijd heeft begonnen, zonder eerst behoorlijk zijne krachten te wegen. Veeleer ontdekken wij bij den jeugdigen voedsterling der Hoogeschool van Genève, in den eersten tijd na zijne terugkomst op den vaderlandschen bodem (1561), naar het schijnt, zekere bedachtzame terughouding, die hem de schier aangewezen plaats op den voorgrond veeleer doet ontwijken, dan zoeken. Het is, als deed een duister voorgevoel hem aarzelen tegen het aanvaarden van een' kamp, die hem zooveel lauweren brengen, maar ook nu en dan zoo pijnlijke wonden zal slaan, om, welbeschouwd, niet anders dan met zijn leven te eindigen. Is, gelijk men met reden gelooft, de Smeekbrief en het Vertoog der Nederlandsche Gereformeerden aan Keizer Maximiliaan (1566) het oudste geschrift zijner hand, met wat aandrang, maar ook met wat bescheidenheid hooren wij hem, in naam van en in gemeenschap met zoovele onderdrukte geloovigen, bidden, "dat de onverdragelijke tyranny, met dewelke wij geperst zijn, mag verzoet en eindelijk te niet gedaan worden". Te vergeefs zoekt men de bewijzen, dat hij den ruwen beeldenstorm, die straks over Nederland losbrak, hetzij uitgelokt of onvoorwaardelijk goedgekeurd heeft, al verhief hij ook straks met nadruk zijne stem tegen den "Martinist", die den beeldendienst der Roomsche kerk in een verschoonend licht zocht te plaatsen. Weinigen hadden wellicht liever dan Marnix op den zachten weg willen voortgaan, ware daarop ook maar iets wezenlijks te wachten en te winnen geweest. Doch toen nu, trots alle geklag en protest, het kwaad niet gekeerd werd, maar met elken dag tot erger zich wendde; toen het bleek, dat de vorstelijke toorn over al, wat ook maar van verre naar ketterlucht riekte, ten volle besloten was; toen Marnix-zelf, en zoovele edelen met hem, ook het vaderland prijs geven moest om althans het veege leven te redden, en de geslingerde hulk geen wijkplaats meer dan in vreemde haven kon vinden, ja

toen raakte eindelijk de mate der volkomen' gewettigde verontwaardiging vol, en er was slechts eene aanleiding, zoo betrekkelijk onbeduidend als de "Zendbrief van Doctor Meester Gentianus Hervet aan de afgedwaalden uit de kerk van Rome" van noode, om het hekelig strijdschrift in het leven te roepen, waaraan Marnix een goed deel van zijn onsterfelijken roem had te danken, en waarvan men in waarheid kan zeggen, dat het aan de Roomsche kerk van die dagen ongeneeselijke wonden geslagen heeft. "De Bijenkorf der Heilige Roomsche kerk" — men behoeft het onvergetelijk geschrift slechts met vluchtigen blik te doorloopen, om alras te begrijpen, waarom het terstond na zijne verschijning van zoovele zijden als met daverend handgeklap is ontvangen geworden. Wat later Bossuet als zijn indruk vermeldde, nadat hij den bekwaamsten Apologeet van het Protestantisme zijner eeuw het woord hoorde voeren: "il me faisait trembler pour ceux, qui l'écoutaient", het wordt onwillekeurig ook ons gevoel, waar wij deze verpletterende Philippica lezen. Baco spreekt ergens van boeken, die, in vergelijking met anderen, als weleer de wonderstaf van Mozes tegenover die der Egyptische toovenaren, "eene verslindende kracht" hebben; iets dergelijks, zou men kunnen zeggen, heeft met dit gedenkschrift van Evangelisch-protestantsche geleerdheid op velerlei grondgebied plaats. Aan gematigdheid en billijkheid schijne het u somtijds te ontbreken: aan moed, aan takt, aan trouw aan het eenmaal gehuldigd beginsel ontbreekt het geen oogenblik. De Bijenkorf was voor het Romanisme der zestiende eeuw, wat de Lettres Provinciales der zeventiende voor het Jesuitisme geweest zijn. Heeft niet Rome zelf het duchtbare van een tegenstander als dezen erkend, waar het in 1570 honderde exemplaren van het opzienbarend strijdschrift op bisschoppelijk bevel aan de boorden der Maas liet verbranden? Natuurlijk met het gewone gevolg, waarmede in vroeger' en later tijd kettersche boeken en menschen ten vure gedoemd werden:

"De Martlaarsassche laat niet af,
Zij stuift in allen lande;—
Hier helpt geen kuil, geen grub of graf,
Z' ontdekt des vijands schande".

Bij het licht dezer vlammen aanschouwt ons oog de welbekende gelaatstrekken van den bisschop Franciscus Sonnius, aan wien dit geschrift bij zijne eerste verschijning was opgedragen, verbleekt van woede en spijt. Hij heeft zijn doel getroffen, de Pseudonym Isaac Rabbotenu van Leuven, gelijk de Auteur zich bij de eerste uitgave teekende, Dialektisch-Polemicus gelijk weinigen, Satyrisch-Humorist gelijk niemand in zijnen tijd en lang nog daarna. De vervaardiger eener Hoogduitsche vertolking kon het reeds tien jaren later op goede gronden verklaren:

“Welchen nun diese Bienen stechen,
Der mag schreien und sich rechen,
So werden sie ihn noch mehr stechen.”

Toch blijft deze lof voor Marnix in onze schatting verre de hoogste, dat zijn strijd in geenen deele alleen een strijd tégen Rome, maar wel waarlijk vóór het Evangelie geweest is, gelijk dit in zijne oorspronkelijke zuiverheid door de Hervorming der zestiende eeuw bij vernieuwing aan het licht was gebracht. Maar juist dit brengt ons tot een nieuw bestanddeel van ons kernvol onderschrift, dat een woord van toelichting vraagt:

“Den Tolk der bijbeltaal, op maat, en zonder maat.”

Het voert ons als van zelf met onze gedachten naar het eerste tijdperk van dat zoo veelbewogen leven terug, toen de jonge, “schrandere Edelman” als nederig discipel aan de voeten van Kalvijn en Beza ter nederzat, en aanvankelijk leerde “alle dingen schade te achten om de uitnemendheid der kennis van Christus”. Hoe kon het anders, of de vertrouwelijke omgang inzonderheid met Kalvijn, “den bewonderenswaardigen Profet van God”, gelijk hij nog vele jaren later hem noemde, moest hem met den diepsten eerbied voor de Heilige Schriften vervullen! Weldra stelde zijne grondige kennis der Hebreeuwsche taal den nog jeugdigen geleerde in staat om op het uitgebreid gebied van juiste en bondige Schriftverklaring zich als Autoriteit te doen gelden. Met genoegzaam oordeel des onderscheids toegerust, zag hij zich den vrijen toegang tot de bronnen zelve ontsloten, zonder dat hij, als de meeste anderen, noodig had zich met vertaling van vertaling te helpen. De juistheid van zijn oordeel blijft natuurlijk hier daargelaten, maar genoeg, hij was volkomen bevoegd om over een deel der Luthersche Bijbelvertaling een zelfstandig, zij het dan ook ongunstig oordeel te vellen. Hoezeer ook zulken, die anders allermint van te groote ingenomenheid met zijn persoon en werk verdacht konden worden, zonder eenige aarzeling zijn recht van spreken, neen, van voorschrijven en bevelen op dit grondgebied mede erkenden, het bleek, toen hij, nog aan den avond van zijn leven, door de hooge Regeering, naar den wensch der Zuid-Hollandsche Synode, werd uitgenoodigd om den eersten steen te leggen aan het uitgebreid gebouw eener nieuwe, geheel zelfstandige Nederlandsche Bijbelvertaling, terwijl Curatoren der Leidsche Hoogeschool hem met den titel van Hoogleeraar in de Godgeleerdheid vereerden. Werd hij ook van de nauwlijks opgevatte taak aan het eerste Bijbelboek afgeroepen, om als Gezant naar Frankrijk eene nieuwe staatkundige rol te vervullen, zijn recht op den eernaam van “Tolk der bijbeltaal — — zónder maat” is daardoor in geenen deele verdonkerd. Zijn arbeid ging uit de weldra verstijfde hand in die van anderen over; echter niet, zonder dat de waarde er van ondubbelzinnig erkend is geworden. Ook op dit gebied is het vaak een ander, die zaait, een ander, die maait,

maar de rechtmatige voldoening des laatsten doet niets aan het recht van den eersten op erkentelijk herdenken te kort.

Toch was het vooral, als "Tolk der bijbeltaal, óp maat", dat de naam van Aldegonde's Heer bestemd was nog lang in eere te blijven. Wie hoort dien lof hem wijden, zonder op zijne vertaling en berijming van het geheele Psalmboek, mitsgaders van zoovele andere "Heilighe Schriftuerlicke lofsangen" met dankbare waardeering te wijzen? Wel is er reden voor dat gevoel, reeds waar wij ons herinneren, hoe hier niets minder voor ons ligt, dan de vrucht van een tien- of twaalfjarigen arbeid, niet in de opwekkende stilte van het rustig studeervertrek, maar "in de ballingschap, eensdeels in de gevangenis onder de handen der vijanden, eensdeels ook onder vele andere becommernissen" voortgezet en ten einde gebracht. Het oog onzer verbeelding volgt den edelen balling, zoo als hij telkens op nieuw den kleinen Hebreuwschen handbijbel opvat, dien hij overal met zich draagt, terwijl hij in de school van het leed bij eigen ervaring leert verstaan, wat hij straks aangaande dit "gouden kleinood" in de Opdracht van zijn werk aan de Algemeene Staten verklaart:

"So ghij verdrucket wort end swaer vervolging lijdt,
Dit boexken zal u vrij bewaren in den strijdt:
Zijt ghij bij vreemde lien, uit uwen land verdreven,
Dit boexken, wel betracht, sal 't u vertroosting geven.
So ghij met nootdurft zijt of armoed' hoog beswaert,
Hier vindt ghij eenen schat, die u Gods geest verspaert;
Of zijt ghij in den block of op den steen gevangen,
Hier zult ghij van den Heer u slaking stracx ontfangen:
Zijt ghij van herten siek, vol cranckheys oft verwondt,
Den Meester vindt ghij hier, die u stracx maeckt gesondt".

Hoeveel zou de stichting der gemeente gewonnen hebben, en hoeveel rechtmatige ergernis zou aan dat, vooral aan een volgend geslacht zijn gespaard, wanneer de Psalmen van Marnix tot openlijk kerkgebruik waren ingevoerd, in stede der kreupelrijmen van Datheen, die reeds vóór het einde dier eeuw tot op Nova Zembla's kusten weêrklonken, en twee honderd jaren lang het bekend verwijt van Huygens rechtvaardigden: "t Is al te vreên op God na"! Maar vond ook dit om licht verklaarbare reden geen plaats — ook in dit opzicht stond Marnix voor het grootste deel zijner omgeving te hoog — de tijd heeft den dichterlijken Bijbeltolk gemakkelijk de eerekroon zien winnen, dien hem de nijld had onthouden, en de geschiedenis zijner Psalmberijming is daar ten bewijze, dat hij het geheim verstond van, gelijk Vinet het later genoemd heeft, "nôblement populaire" te zijn. Wie zal berekenen, wat schatten van licht en troost uit dezen zijnen arbeid, gelijk allereerst voor hemzelve, alzoo voor

zeer velen zijner geloofs- en strijdgenooten voortgevloed zijn, en wie hoort niet de traan in de stem van dien aandoenlijken Voorzang, voor "Het boeck der heylige schriftuerlicke Lofsangen", waarin het hart des dichters hun toespreekt:

"U moet ik vrij getuigenisse geven
Van mijne liefde en broederlick gemoet,
Die buytens lands verstroyt zijt end verdreven,
End wel gerust leeft onder Gods behoet.

Hoe cond ik u, mijn Broeders, oyt vergeten,
Daer wij doch zijn in éénen stronck geplant?
Al zijn wij nog zoo veer van éen geseten,
So can ons doch gescheyden zee noch lant".

Bedriegt ons niet alles, er spreekt in deze regelen een van de pijnlijkste gewaarwordingen, waarvoor een menschenhart vatbaar is, en die minst door de wereld begrepen wordt: zielsbehoefte aan gemeenschap, waar men zich, ook ten gevolge der superieuriteit van eigen geest, miskend en eenzaam gevoelt. Een eenzaam strijder toch is Marnix boven velen geweest; eenzaam, schoon niet verlaten, en daarom ook niet ongelukkig, omdat hij zich wist te sterken in Hem, dien wij hem in zijne eenvoudige taal zoo vaak met het Du en Dijn des kinderlijk-gemeenzen geloofs hooren toespreken.

Zou de Christelijke gemeente niet de nagedachtenis van zulk een "Tolk der bijbeltaal" moeten zegenen, al ware hij ook verder, wat zijne uitwendige plaatsing betrof, met den minsten der broederen in ieder opzicht gelijk geweest? Toch gewaagt ons Epigram nog van grooteren rang, waar het — wij zijn in de zeventiende eeuw, toen nog die titel als een hooge eeretitel gold — van Marnix getuigt:

"Den Predikant aan 't hof",

en dit wederom met dat ontwijfelbaar recht, dat slechts de waarheid der feiten verleent, in hunne juiste beteekenis opgevat. Wel is waar, wie met eene bureaucratische nauwgezetheid naar het radikaal van den Heer van St. Aldegonde wilde vragen om het Ambt des woords te bekleeden, zou een niet geheel bevredigend antwoord ontvangen, maar ook reeds door zijn vragen getoond hebben, dat hij gesteldheid en eisch van dien tijd ten eenenmale voorbij zag. Er was, begrijpen we, wel wat beters te doen voor den theologisch-gevormden Edelman, dan aan een kerkelijk examen te denken, of naar een gemeentelijken werkkring te dingen. Maar gelijk er Geestelijken

zijn in den hoogerem zin des woords, ook zonder tonsuur, zoo zijn er Predikers van den echten stempel, des noods zonder acte van kerkelijke wijding en toelating, en op de lange lijst van déze predikers staat de naam van Marnix met glansrijke letters te lezen. Wordt hij bovendien op een oude gedrukte naamlijst van Waalsche Predikanten, uitdrukkelijk als "kapellaan en Hofprediker van Willem I" vermeld, het is een bewijs te meer, dat deze vorst met zijn hofgezin zich van tijd tot tijd kon laten stichten, niet slechts door officieel geordende dienaars der kerk, maar ook door zulken, die, zonder dat, de gave des geloofs en des woords in voldoende mate bezaten, en wie zou twijfelen, of onze Marnix in den volsten zin des woords een van deze begenadigden was? Gelijk meerdere aanzienlijken van die dagen, Medeopziener der verdrukte gemeente, en verzorger voor een deel te gelijk harer materiële belangen, mogen wij hem zonder aarzelen rangschikken onder die Ouderlingen, van welke de Apostel gewaagt (I Tim. 5 : 18), als "die dubbele eer moesten worden waardig geacht, omdat zij arbeiden in het woord en de leer". Zeker heeft hij die taak met verhoogde opgewektheid vervuld, waar plicht of behoefte hem riep om in de vorstelijke hofkapel, te midden van den nood des oogenblik, van de waarheid en den vrede in Christus Jezus te spreken. We hadden hem bij wijlen mogen hooren, een Spreker als dezen, tegenover een Zwijger als Willem; een anderen Jonathan, bij het prangen van den pijnlijksten druk David's hand versterkend in God (I Sam. 23 : 16.). Maar men meent toch niet, dat deze "predikant voor 't hof", zoo dikwijls dat wezen moest, zich minder op zijne plaats gevoelde te midden der armen en eenvoudigen, die vervolgd werden om der waarheid en der gerechtigheid wil? Die het meenen zou kent den herder zonder herderstaf niet, die reeds in 1561 verklaren kon, "dat het hem het liefste van alles was, in gemeenschap onzer kerken te leven". Meer dan dertig jaren achtereen kan men zeggen, dat Marnix de zaak der gemeente, in zijne schatting te gelijk die des Heeren, als zijne eigene zaak beschouwd en behartigd heeft. Reeds vroegtijdig zien wij hem met de Antwerpsche kerkelijken in nauwe betrekking, en ten zijnen huize vergaderen straks de Opzieners der gemeente te zamen, om te beraadslagen over de vereeniging van Calvinisten en Martinisten in de stad hunner woning. Waar in den vreemde de broederen tot stichting bijeen komen, hij laat het op zijne beurt niet aan een woord van vermaning en stichting ontbreken, geleerd en welsprekend man als hij is, doorkneet in de kennis der Schriften. Op de oudste Synoden der gemeenten onder het Kruis ontmoeten wij hem onder de meest invloedrijke en werkzame leden, en ook de grondlijnen der geleerde Schriftverklaring, zij worden, naar het licht en de behoefte des oogenblik hier te lande, door zijnen vinger geteekend. Waar de geschiedenis van de grondvesting der kerk beschreven, of hare leer met mond en pen gehandhaafd moet worden, Marnix is de man, op wien terstond het oog met hoopvol vertrouwen zich richt; waar, gelijk in 1568 te Londen en 1574 te Hoorn, het vuur van den kerktwist ontbrandt, Marnix is het wederom,

die als Apostel des vredes in het midden der strijdenden treedt. Geheel zijn streven, naar zijn eigen woord, het is er op aangelegd om "hetzij afhoudende, hetzij handelende de gemeente te dienen", en waar eindelijk, tot loon van Leiden's trouw en volharding, de eerste Nederlandsche Universiteit, bepaaldelijk ook in het belang der Godgeleerdheid gesticht werd, het is Marnix' hand bovenal, die haar uit Duitschland en Zwitserland uitnemende Hoogleeraren toevoert. Onmogelijk, alles te vermelden, wat deze "Predikant" zonder vaste standplaats, ook buiten het Hof, voor de strijdende kerk heeft gedaan; maar indien, om met dezen éenen trek hier te sluiten, de echte Prediker ook tevens Herder der kudde is, gelijk wel niemand weerspreken zal, wie hoort en eert dan de herderstem niet in de "Trouwe Vermaning aan de Christelijke Gemeente van Brabant, Vlaanderen, Henegouwen en andere omliggende landen, beide die nog onder het kruis zitten en die buiten 's lands zijn geweken"? Al misten wij ieder ander bewijs, dit Geschrift, ten jare 1589 verschenen, toen de zaak der Hervorming in de Zuidelijke gewesten kennelijk ten ondergang neigde, zou het ons in een treffende proeve vertoonen, hoe zwaar hem het heil op het hart woog van zoovele verstrooide en geslingerde zielen, die meer dan immer gevaar liepen "schipbreuk te lijden aan hun allerheiligst geloof". Om het even of hij bestraft of bemoeidigt, kennelijk is het een liefhebbend broederhart, dat uit iedere bladzijde spreekt. Hoe meer de levenstijd opkort, te zwaarder begint het zwaarste in zijne schatting te wegen; te vaster wordt zijn oog van het aangename op het nuttige, van het nuttige op het allernoodigste heengericht, en waar hij aan het einde zijner loopbaan genaderd is, en gij het geheel overziet, is het begrijpelijk, dat de vraag wordt gehoord, of dat geheel nog niet ruim zooveel een kerkelijk-theologisch, als wel een zuiverstaatkundig karakter vertoont.

Nogthans, waar de onderscheiding noodzakelijk is, ware de tegenstelling in dit geval niet minder dan de onbillijkheid zelve, en eer wij ons op zulk een dwaalspoor verliezen, roept ons vader Brandt tot de orde, en herinnert met het hoogste recht, hoe deze "Predikant voor 't hof", zich te gelijk en bovenal als

"den Raadsman van den staat"

heeft doen gelden. Maar welk een raadsman, overwaard, dat zijne stem nevens die der vroomsten en vroedsten in den lande op menig hachelijk oogenblik werd gehoord en gehoorzaamd, en welk een staatsman, die bij het terugzien op dit deel zijner werkzaamheid zonder bloozen verklaren kon: "j'ai été agreable aux grands, cher à mes égaulx, et estimé des petits"! Zullen wij van schrede tot schrede hem volgen, en zijn kloek beleid in het licht stellen, van den oogenblik af, dat hij (1572) als zaakgelastigde van den Prins de vergadering der Staten te Dord-

recht door zijne tegenwoordigheid opluistert, tot op den dag, dat hij, dertien jaren later, na den val van Antwerpen, met ondank en smaad overladen, besluit van het staatkundig tooneel zich terug te trekken, zonder dat het hem echter mogelijk is bij dat besluit te volharden, daar telkens de oogenblikken terugkeeren, waarin hij niet gemist worden kan? Maar altijd weder zien wij, onder andere vormen, hetzelfde verschijnsel; om het even, of hij als gezant te Parijs en te Londen vertoeft, of dat hij, op den vaderlandschen bodem wedergekeerd, te Gent de Pacificatie bevordert; of hij tot herstelling der rust in het Noorden van Holland verschijnt, of dat hij te Utrecht in stilte het werk der Unie verhaast; of hij in den nood van het oogenblik het hem later zoo noodlottig Burgemeesterschap van Antwerpen aanvaardt, of dat hij op den Rijksdag te Worms, als Nederlandsch gezant voor de afgevaardigden der vorsten en standen van de heilige Roomsche kerk, die krachtige rede laat hooren, die men niet ten onrechte, voorwaar, als een meesterstuk van staatkundig beleid, nog veel meer dan van mannelijke welsprekendheid, heeft genoemd en geroemd, altijd en overal is hij de getrouwe, de aan zichzelf gelijke, de in menig opzicht éénige Marnix. Hoe hij, niet slechts met mond en pen, maar ook met geweer en degen de gemeene zaak weet te dienen, hij toont het, waar hij te Delft, Rotterdam en Schiedam als krijgsbevelhebber aan de spits zijner dapperen treedt, en de sterke schans te Maaslandsluis tegen den Spaanschen aanval verdedigt. Laat hem daar vrij als gevangene in de hand der vijanden vallen, en naar het kasteel Vreedenburg te Utrecht worden heengesleurd, nooit bracht een kostbaarder buit den overwinnaar minder gewin. Men waagt het niet een hair van zijn schedel te krenken, want men weet, op hetzelfde oogenblik, dat het zijne bedreigd wordt, is ook het hoofd des gevangen Graven von Bossu niet meer veilig; en evenmin slaagt men er in hem, tot eigen redding, tot éenen stap te verlokken, met de overtuiging zijns gewetens in strijd. Zeker, waar sprake van een eerlijken vrede schijnt te zijn, deze gevangene zal zich onder borgtocht laten ontslaan, om in gesprek met Oranje het vóór en tégen op de schaal van zijn wikkend oordeel te leggen. Maar nauwelijks zal hij door zijnen vorstelijken vriend overtuigd zijn, dat onderhandeling op zoo dubbelzinnige grondslagen volstrekt onmogelijk is, of de onderhandelaar, die nooit zijne vrijheid ten koste zijner eer heeft verlangd, komt zelf zijne ketens terug vragen, en zal die zonder wederspraak torschen, tot de loop der omstandigheden hem daarvan, niet lang daarna, voor goed komt ontslaan. Zelf verklaarde hij later, dat hij, drie maanden achteréén, elken avond zijn hoofd met de gedachte had neergelegd, dat hij licht niet meer op aarde ontwaken zou, daar hij wist, hoe Alva's list zijn leven belaagde. Maar wat wordt zelfs het verlies des levens voor hem, die in nood en dood de getuigenis eener onbevleete conscientie behoudt?

Welk een man, deze Marnix, niet minder onmisbaar als bemiddelaar en woordvoerder bij de teederste aangelegenheden van den worstelenden en wordenden staat,

dan als raadsman der kerken onder het kruis, en als voorganger op het distelig spoor eener nieuwe Bijbelvertaling! Naar de puntige uitdrukking van Hooft "beter afgericht op den vrede, dan op den oorlog", en toch ook weder, waar het noodig is, geschikt en gereed om maanden lang den vijand met zooveel talent en volharding weerstand te bieden, als waarvan, om niets anders te noemen, de stad aan de Schelde getuige was! Toegefelijk, uit neiging niet alleen, maar uit beginsel, op ieder punt, waar hij behoudens plicht en geweten, toegeven kon, maar, naar de vereende getuigenis van vriend en vijand, "onverzettelijk in zijnen godsdienst"! Voorwaar, hij, indien iemand, verdiende de hulde, hem, gelijk wij hoorden, op zoo kernachtige wijze, door den Vader der kerkelijke historiographie van het Protestantisme in Nederland in zijn thans toegelicht Bijnschrift gebracht!

En toch, zou Brandt zélf niet bij nader inzien de eerste moeten zijn om te erkennen, dat zich van zulk een man in vier regelen onmogelijk álles laat zeggen? Maar wie heeft niet opgemerkt, dat elke verheffing van Marnix' verdienste voor het minst onvolledig moet blijven, zoolang daarbij, nog niet meer opzettelijk dan tot dusver geschiedde, althans niet met een enkel woord van zijne persoonlijke, intieme betrekking tot den Vader des vaderlands sprake was? Bijna zouden we, indien de geest der kritiek aan het woord mocht komen, den "Predikant aan 't hof" maar in "den Tolk der bijbeltaal" laten opgaan, en bescheidenlijk eene veranderde lezing voor den laatsten versregel voorstellen:

"Oranje's rechterhand, den Raadsman van den staat", — want in waarheid, niets minder dan dat was de "wakkere edelman", wiens naam zich zelfs in gedachte niet noemen laat, zonder dat ons te gelijk die van den Meerdere dan hij op de dankbare lippen zweeft. Hoe dikwijls Oranje later wel de ure gezegend mag hebben, dat hij er in slaagde dezen voortreffelijken staatsdienaar bij den Keurvorst van de Paltz, Frederik III, voor goed aan zijnen dienst te verbinden! Hier toch ontwikkelde zich weldra iets anders, dan de meest bevredigende betrekking tusschen dienstknecht en heer; hier werd de dienaar straks raadsman, de raadsman vriend en vertrouweling, zoo getrouw en betrouwbaar, als waarin zich ooit een vorst kon verheugen. Wie God in de geschiedenis ziet, moet er met stille bewondering de leiding van Hooger wijsheid in opmerken, dat Willem in Marnix, als in geen ander, den man heeft gevonden, wiens hand ten allen tijde gereed was om met nauwgezette trouw te volvoeren, wat het hoofd en hart van den vorst tot heil van land en kerk volstrekt noodzakelijk achtte. Wat een Hendrik de Vierde in zijn' Mornay du Plessis, wat later een Gustaaf Adolf in zijnen Oxenstierna vond, en meer dan dat, het is aan Oranje in Aldegonde geschonken; een vriend, aan wiens trouwen boezem hij het moede hoofd onbeschroomd ter ruste kon leggen; een vertrouweling ook voor de geheimste gedachten en raadslagen zijns harten; een geweten, in één woord, dat hij, nevens het

zijne, in twijfelachtige gevallen zonder vreezen raadplegen kon, omdat hij wist, dat het zélf met nog iets hoogers te rade ging, dan met redeneeringen of berekeningen van bloot voorbijgaand belang. Wat blik in beider ziel, maar ook in beider verbond, dien dat éene vorstelijke woord ons vergunt: "Aldegonde, souffrons que l'on marche sur nous, pourvu que nous puissions aider l'Eglise de Dieu"! In zulk een "nous" spreekt een hart, meer waard dan een gravenkroon; een gemeenschap van geloof, van strijd, van getrouwheid, slechts uit het veréend verbond met den "Potentat aller Potentaten" verklaarbaar. Overal waar Willem een weg zoekt, slaat Marnix een brug; en ook de taak, die hij allermint voor zichzelf begeert, ja schier tot elken prijs zou ontwijken, de verkleefde dienaar aanvaardt haar, zoodra hem zijn vorst overtuigde, dat het nu eenmaal niet anders kon in het welbegrepen belang van wat beiden onbeschrijfelijk dierbaar is. Wat geen belofte van een weidschen eertitel vermag, bewerkt het prinselijk woord; Marnix grijpt de teugels van bestuur en krijgswind over Antwerpen aan, om er, na zoovele maanden van vruchteloos worstelen, voor langen tijd het graf van zijn roem en zijne ruste te vinden. Hoe zal dáar de naklank van het moordend schot, dat Oranje aan Neerland en aan Marnix ontnam, door dat groote harte gedreund hebben, en wat beeld mag bij het herdenken van het laatste zamenzijn met den Onvergetelijke, nog zoo weinig weken te voren, voor déze oogen voorbijgegaan zijn! Het is bijna als of, met de levenszon van Oranje, ook de aardsche gelukzon van Aldegonde voor goed is ondergegaan. Op den aangewezen post — het was schier de laatste wensch van zijn vriend — volhardt hij, getrouw, maar zonder geluk. Hoe lang ook afgebeden, de bittere kelk moet ten leste gedronken; in den ongelijken, afmattenden kamp verwint Parma's moed en beleid, en ook hier blijkt het op nieuw, dat de overwonneling doorgaans ongelijk heeft — in het oordeel eener oppervlakkige en ondankbare wereld. Niet langer door het schild van Oranje gedekt, ziet Aldegonde het eerlijk hoofd door een regen van pijlen bedreigd. Zelfverdediging wordt noodzakelijk, en laat zich ook niet vruchteloos wachten, maar bereikt, althans voor het oogenblik, alleen ten deele haar doel. Den engel in de ziel, treedt de trouwe vaderlander in de eenzaamheid van zijn geliefd West-souburg terug, om met een goede conscientie, maar een diep gebogen gemoed een last van miskennis te torschen, die hem zeker althans van ééne zijde gespaard zou zijn, ware één nog in het leven gebleven. De herziening zijner berijming van Davids Psalmen wordt de taak en de troost zijner eenzaamheid, maar, merkwaardig, ook bij het weven van dit dichterlijk kleed staat het beeld der verdrukte geloofsgenooten, het beeld bovenal van den vorstelijken Martelaar, gedurig voor het oog zijner ziel, en zijn naam als tusschen de regels te lezen. Niets kan treffender zijn, dan de wijze, waarop hij hem gedenkt en vereeuwigt in de dichterlijke Voorrede voor genoemde berijming, als hij met kennelijk welbehagen den strijd van David en diens verhooging tot hoofd van Israël teekent; van dat Israël, zoo veelzins het beeld der verdrukte, maar straks bevrijde gemeente; en

nu ter gedachtenis spreekt van dien "trouwen vader", door God aan Nederland geschonken:

"Wy hebben hem gesien zijn lieve schaepkens leyden
Aen t' waterrycke landt, op schoon begraesde weyden,
Maer doch niet sonder moeyt' end swaren harden strijt".

Als David heeft ook Oranje een Goliath nedergeveld, maar niet minder ook dan Isaï's zoon met een Doëg en Simei, met verraderlijke Philistijnen en Ziphieten te doen gehad, en op zijne beurt het moeten beleven, dat een deel van zijn volk van hem afviel. Zeker ware hij onder dat alles bezweken,

"Maer Gods hand stond hem bij in zijne heylg' aanslagen,
End keerde van hem af des vijands schalcke lagen;
Totdat hij op het letst (om in des Hemels thron
Van alle sorg bevrijt t' ontfangen d' eew'ge kroon)
Van eens verraders handt verraderliek geschoten,
Voir syne schaepkens heeft zyn edel bloet vergoten".

Is het niet, als hooren wij David-zelfen zijn roerenden Klaagzang over het sterven van Jonathan aanheffen?

"Hier zien wij Marnix nog, dien Brussel bracht in 't leven:
Den schrandren Edelman, die 't Paapendom deed beven;
Den Tolk der bijbeltaal, op maat, en zonder maat,
Oranje's rechterhand, den Raadsman van den staat".

Ook alzoo gelezen, het blijkt ons, zegt Brandt's Quatrain, hoeveel ook, nog in zeker opzicht te weinig. Trouwens, de stof is onuitputtelijk, de verzoeking tot uitweiden schier onweerstaanbaar. Wij moeten ons noode beperken, maar zouden toch vreezen, na zooveel groots en goeds, van het allerhoogste en beste nog veel te weinig gezegd te hebben, indien althans éene vraag nog niet ten slotte werd ter sprake gebracht. In al, wat wij van hem vermeldden, werd openbaar, dat Marnix met het volste recht de ziel van den opstand mocht heeten. Maar wat, vragen wij, was eigenlijk de Ziel dézer ziel, m. a. w., wat het leidend en heerschend levensbeginsel van al dit rusteloos spreken, schrijven en handelen; wat de hoogere éénheid dezer zoo rijke verscheidenheid; wat de verborgen zenuw der kracht, die zooveel heeft gewrocht en gedragen? De vraag, men beseft het, is belangrijker, dan eenige andere; gelukkig, dat het antwoord op eene wijze gegeven kan worden, die geen enkelen twijfel ge-

doogt. Wie in onzen tijd niet moede wordt te beweren, dat het den grooten mannen der zestiende eeuw alleen om vrijheid, en altijd weder om vrijheid te doen was, hoeveel moet hem in het leven en streven van Aldegonde's Heer een onoplosselijk raadsel blijven! Doch reeds diens eigen woord, uit de volheid van zijn hart een vertrouweling toegesproken: "bedenk, dat het nu niet ónze zaak, maar de zaak van Christus geldt", leidt tot eene juistere opvatting, en bij iederen blik in het boek van zijn leven, niet minder dan in zijne talrijke geschriften, vertoonen zich nieuwe bewijzen, dat het Godsdiensdig, het Christelijk levensbeginsel het element was, waarin deze vrije ziel zich bij voorkeur bewoog, de atmosfeer waaruit zij hare geestelijke levenslucht indronk. Marnix was allerminst een van hen, die de heiligste aangelegenheden van het verborgen leven ter aller ure voor aller ooren bespreken, maar telkens is het hem aan te hooren, dat de mond niet kán zwijgen van wat het hart boven alles vervult, en des aanhalens zou geen eindigen zijn, wilden wij alles vermelden, wat staaft, hoe deze Edelman, deze Bijbeltolk, deze Predikant, deze Raadsman dit alles in zoo hooge mate geweest is, omdat hij bij en boven dit alles Christen was in den geest van Schrift en Hervorming. "Sedert God mij de oogen opende" — hooren wij hem in 1579 verklaren — "om den weg mijner zaligheid te leeren kennen, dien ik met alle oprechtheid, rondborstigheit en alle mogelijke naarstigheit gezocht heb, zonder te veroordeelen hetgeen ik niet kende, heb ik altijd mijne Godsdiensdige overtuiging gevolgd, zonder van dezelve te worden afgetrokken, noch door beloften, noch door bedreigingen". En straks, na de overgave van Antwerpen, waar hij er aan denkt om in vrijwillige ballingschap naar Polen of Duitschland te trekken: "daar henen strekt zich mijn arbeid, dat de wereld mij zij gekruisigd, opdat niet ik, maar Christus in mij leve". Inzonderheit, nadat Oranje van zijne zijde gescheurd is, houdt hij zich te dichter aan den Onzienlijke vast; 's lands zaken bekommeren hem steeds, maar toch "op een andere wijs dan te voren. Al mijne bekommering toch, met bedaardheit van gemoed gepaard, komt in Gods éenig welbehagen tot rust; van zijnen wenk geheel afhingende, ontlast zij zich in zijnen schoot, wat mij tot dusver nog niet alzoó is vergund geweest". Waartoe meer? Door het geloof heeft Marnix, niet minder dan Willem de Eerste, zich smaad voor eer, onrust voor aardsche ruste getroost, en, "liever verkozen met het volk Gods kwalijk gehandeld te worden, dan een tijd lang de genieting der zonde te hebben". Door en voor het geloof — wij zeggen daarom niet, dat het hoogste levensbeginsel hier ten allen tijde buiten aandraking met lager drijfveeren bleef; nog minder zullen wij het bestaan van mensche-lijke zwakheden loochenen, al lust het ons thans niet meer, die met den vinger te wijzen. Maar zijne gebreken waren voor een goed deel die van zijn tijd en stand, en de onverdraagzaamheit tegenover dweezucht en dwaling, waartoe zijn stelsel hem drong, zien wij, gelijk meermalen, aanmerkelijk verzacht door de humaniteit van zijn persoonlijk karakter. Waar de groote vraag van gewetens- en godsdiensvrijheid ter

sprake kwam, daar stond Oranje hooger dan hij; Wederdoopers hebben, evenmin als andere geestdrijvers, over zijne groote zachtmoedigheid te roemen gehad; de strengheid van Calvijn tegenover Servet verloochent ook in dezen discipel zich niet, maar toch, eere den man, die met een vrij geweten verklaren kon: “wij bestrijden noch verdoemen niets, dan 't geen des Heeren wet, in zijn woord voorgeschreven, verdoemt, en gebruiken in de rest Christelijke vrijheid”. Die vrijheid heeft hij voor zich en zijne geestverwanten gezocht in de onderwerping aan het gezag van Gods Woord. en in de gehoorzaamheid des geloofs aan Gods wil. Voorstander der vrijheid in dezen zin, heeft hij in zijn geloof de kracht gevonden tot moedig strijden, volstandig belijden, zwijgend dragen, edelmoedig vergeven, onbekrompen weldoen, rusteloos leven. rustig sterven, en — “door hetzelfde geloof spreekt hij ook nu nog”, bijna drie eeuwen “nadat hij gestorven is”.

Ja, Marnix spreekt ook tot dit geslacht door zijn woord, door zijn schrift, door zijn voorbeeld, door den zegen zijner nagedachtenis, die iets beters nog dan een standbeeld van het jonge Holland verlangt. Onwillekeurig rijst de vraag bij ons op, wat eene stem als deze wel zou oordeelen over zoo menig teeken der tijden, als thans menig hart met onrust en kommer vervult; bovenal, wat bondgenootschap hij aanraden zou in het belang der zelfstandigheid en den voortdurenden bloei dezer landen. niet minder misschien dan in zijne dagen van onderscheiden zijden bedreigd? Maar bij die vraag is het ons, als ruischt een geestenstem uit hooger sfeeren ons tegen:

“Tot Godt wilt u begeven,
Zijn heylsaam woort neemt aan;
Als vroomme Christnen leven,
't Zal hier haast zijn ghedaen”.

Zeker althans zou Marnix, indien hij uit zijne stille rustplaats kon opstaan, den naklank zijner eigen stem in den wapenkreet tegen “de Goden dezer eeuw” nog herkennen:

“Zij zullen het niet hebben,
Ons oude Nederland.
Het bleef bij alle ellenden
God, en der vaadren pand.
Zij zullen het niet hebben,
De Goden van den tijd!
Niet om hún erf te wezen,
Heeft God het ons bevrijd.

MARNIX VAN SINT ALDEGONDE.

Met al hun schoone woorden,
Met al hun stout geschreeuw —
Zij zullen ons niet hebben,
De Goden dezer eeuw!
Ten zij het woord des Zwijgers
Moedwillig werd verzaakt:
'k Heb met den Heer der Heeren
Een vast verbond gemaakt".¹

¹ Da Costa.
